

ISTENEK A KÉPERNYŐN - SZIVÁK JÚLIA ELŐADÁSA A KÖRÖSI CSOMA TÁRSASÁG ONLINE ESEMÉNYÉN

2021. június 1.

SZÚCS BERNADETT

2021. június 1-én a hazai keletkutatás vezető fórumának szervezésében került sor Szivák Júlia (PPKE BTK, Modern Kelet-Ázsiai Kutatócsoport) indológus *Istenek a képernyőn* című érdekesítő előadására, mely a hinduizmus tömegmédiában betöltött szerepével foglalkozott, amelyet két esettanulmányon keresztül szemléltetett. Az előadás továbbá kiemelten foglalkozott annak bemutatásával, hogy milyen komoly nyomot hagy a hindu vallásgyakorlaton az internet és az okostelefonok térhódítása, mivel ezek hatására jelentősen kezd átalakulni a vallásos tartalmak fogyasztása. Míg a televízió és a filmgyártás egy-egy vallásos vagy mitológiai témájú alkotás megtekintésével közösségeket formált és közösségi élményt teremtett, addig az okoseszközök egyre inkább a privát szférába szorítják a praxist és a vallásos élmény megtapasztalásának módját.

A hinduizmus és a média közötti összekötő kapcsot a vizualitás képezi. A hindu vallásgyakorlat egyik legalapvetőbb eleme ugyanis a *darsan*, az istenség megpillantása, amely az istenábrázolások révén válik lehetségessé, mivel a hindu elképzelés szerint az istenség benne lakozik az őt megjeleníteni hivatott reprezentációban. A filmgyártásnak, valamint napjainkban a templomi rituálék online közvetítésének köszönhetően az istenség megpillantása új környezetben, új platformokon is lehetségessé vált.

Az, hogy egy technikai vívmány hatással van a vallásgyakorlatra, nem új keletű jelenség. A hinduizmuson belül az egyik legmeghatározóbb ilyen innováció a nap-tárművészet volt, amely egyrészt standardizálta az addig heterogén istenábrázolásokat, másrészt az ezeken feltüntetett ábrázolások kiváltották a *darsant*. A XX. század újabb fordulópontot jelentett a hindu vallásgyakorlat megváltozásának szempontjából, mivel ekkoriban készítették Indiában az első filmeket, amelyek kivétel nélkül mind vallási és mitológiai témákat dolgoztak fel. Bár a mozifilmek megtekintése eleinte a nyugatias elit kiváltsága volt, ezek az alkotások később egyre szélesebb körben váltak elérhetővé, megtekintésük pedig a *darsan* révén fokozatosan beépült a vallásgyakorlatba.

Az 1950-es évek végén alapították meg az indiai állami televíziót, ahol a kezdetektől fogva számos hinduizmushoz kötődő mitológiai és vallási témájú filmet, sorozatot tűztek műsorra. Bár az 1960-as évektől kezdve e filmek és sorozatok készítése háttérbe szorult, az 1980-as, 1990-es évek végére jellemző gazdasági nyitás és az ezzel párhuzamosan megjelenő rohamos technikai fejlődés kikényszerítette a társadalom újraszervezését, amely komoly bizonytalanságot eredményezett. Ebben a helyzetben a nemzeti identitást a vallás és a mítoszok tudták megerősíteni, amelyek fogyasztására olyan komoly igény mutatkozott, hogy az állami televízió változtatni kényszerült a szekularizmust propagáló műsorszerkesztésén, mivel a nézőközönség ehelyett olyan vallási és mitológiai témájú műsorok megtekintését részesítette előnyben, mint amilyen a *Rámáyana* volt.

Bár korábban is készítettek több filmet és sorozatot a *Rámáyana* eposzból, egyik verzió sem vált olyan széles körben ismertté és elterjedtté, mint az 1987-es verzió, amely összesen 78 epizódot élt meg, és még a XXI. században is meghatározó szerepet bír a hinduk körében: a COVID-19 járványhelyzet alatt is újra leadták az összes epizódot. A nézők teljesen máshogy viszonyultak ehhez a sorozathoz, mint bármilyen más televíziós műsorhoz: a vallásgyakorlat fontos részeként tekintettek rá, amit jól mutat, hogy egy-egy epizód megtekintése előtt a nézők rituális fürdőt vettek, illetőleg az egyes karakterekre, például a *Rámát* és *Szítát* alakító színészekre a megformált istenség földi manifesztációiként tekintettek. A sorozat sikere leginkább azal indokolható, hogy abban az időszakban született, amikor az újonnan formálódó világban komoly igény mutatkozott az indiai nemzeti identitás megszilárdítására, amihez a *Rámáyana* remek táptalajt nyújtott, hiszen egy indiai történet volt indiai módon elmesélve. A filmsorozat készítéséhez ugyanakkor felhasználták a modern technika vívmányait: az egyes részekben leírt csodás elemeket például speciális effektusokkal hívták életre. A filmsorozat annyiban mindenképpen elérte célját, amennyiben az egyes epizódok vetítésekor az egész ország egy emberként, kisebb-nagyobb közösségekbe tömörülve nézte a tévét.

A következő izgalmas esettanulmány azt szemlélteti, hogy miként válhatott a média eszközeinek felhasználásával egy regionális, lokális kultusszal rendelkező istennő, *Szantósi Má* India-szerte ismertté. *Szantósi Má* egy kevésbé jelentős, nőiséghez kapcsolódó istennő, akihez az öröm és elégedettség fogalmai kapcsolódnak. A *Dzsaj Szantósi Má* („Éljen Szantósi Anyácska!”) című filmet 1975-ben mutatták be, s azonnal nagy népszerűségre tett szert az indiai nők körében. A népszerűség oka abban keresendő, hogy olyan, nőket érintő társadalmi problémákat mutat be – például az újdonsült feleségek férjük családja általi kihasználását, adott esetben bántalmazását – és kínál rájuk megoldást, amelyek akkor és most is komoly aktualitással bírtak, és amelyekkel a női közönség könnyűszerrel tudott és tud azonosulni. A filmben egy hányatott sorsú lány életébe nyerhetünk betekintést, aki a viszontagságok ellenére is hű maradt *Szantósi Má* istennőhöz, a rendszeresen végrehajtott szertartások és böjt

révén pedig végül elnyerte az istennő kegyét. A film legjelentősebb hatása, hogy széles körben ismertté tett egy már korábban lokálisan létező kultuszt, ugyanakkor új elemekkel is gazdagította azt: a filmben elhangzó ima például beépült az istennő templomi kultuszába, továbbá a neki bemutatott szertartásoknak és böjtnak a filmben szemléltetett procedúrájának megfelelően kell azóta is végbemennie.

Szivák Júlia rendkívül izgalmas indológiai témájú előadása rávilágított arra, hogy mennyire lényeges és fontos kutatási terület vallás és média kapcsolatának vizsgálata, hiszen ahogyan az ismertetett esettanulmányokon keresztül is láthattuk, a technikai vívmányok jelentős változást idézhetnek elő a vallásgyakorlatban.